

AKHİSÂRÎ, Ahmed-i Rûmî

(أحمد رومی آفحصاری)

(ö. 1041/1632)

**Mecâlisü'l-ibrâr adlı eseriyle tanınan
Osmanlı âlimi.**

Kıbrıs'ta hıristiyan bir aileden dünyaya geldi ve Osmanlılar'ın Kıbrıs'ı fethinden sonra ihtidâ etti. Dımaşk ve İstanbul'daki âlimlerden ders aldı. Batı Anadolu'da Saruhan sancağının kazası Akhisar şehrinde resmî bir görev kabul etmeden ömrünün sonuna kadar ders verip eser yazdı ve aynı şehirde vefat etti. Kâtib Çelebi, vefat tarihini kendi öğrencisi olan Akhisârî'nin oğluna dayanarak belirlediği için (*Sülle-mû'l-vüşûl*, I, 273) diğer kaynaklarda verilen tarihlere göre daha sağlam olmalıdır. Bazı çalışmalarda Bosnalı âlim Hasan Kâfî Akhisârî ile (ö. 1024/1615) karıştırılan Ahmed-i Rûmî'nin Akhisar'daki Uzuntaş Mezarlığı'na defnedildiği kaydedilir. Bağdatlı İsmâil Paşa (*Hediyetü'l-ârifin*, I, 157) ve diğer bir kısım müelliflerin Akhisârî'yi Halvetî şeyhi diye tanıtmaları onun *Mecâlisü'l-ibrâr*'da Halvetîliğe yaptığı sert eleştirilerle çelişmektedir. Tasavvufu ilişkisi ne şekilde olursa olsun eserinde yer alan bütün konular öncelikle şahsî takvâ ve

zühhd hayatı, ticarî dürüstlük gibi meseleler olup bunların idarî, siyasî veya askerî alanlarla ilgisi bulunmamaktadır. Bu sebeple onun *Mecâlisü'l-ibrâr*'ı herhangi bir sultana, şehzadeye veya bir yöneticiye hitap etmekten çok Osmanlı tüccar, ulemâ ve hizmet erbabına yönelik olarak kaleme alınmıştır. Aslında Akhisârî'nin, XVI ve XVII. yüzyıllarda İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'den etkilenen Osmanlı yenilikçi hareketiyle bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle *Reddü'l-ğabriyye* adlı eserinde ve *Mecâlis*'in on yedinci bölümünde açıkça İbn Kayyim'e ve onun üstadına atıfta bulunmakta, kabirlerin yüceltilmesini reddeden eserlerinden nakiller yapmaktadır. Bunun dışında Akhisârî, klasik dönem Osmanlı ıslahatçılığının en önemli temsilcisi sayılan Birgivi Mehmed Efendi'nin *Dür-rü'l-yetim fi't-tecvîd*'ine yazdığı şerhte ondan övgüyle söz etmektedir. Kütüphanelerdeki birçok risâle mecmuasında Birgivi'nin *Vasiyetnâme*'siyle Kadızâde Mehmed Efendi'nin *Risâle* ve Akhisârî'nin *Risâle fi'l-akâ'id* adlı eserlerinin bir arada ciltlenmiş olması, söz konusu eserlerin o dönemde birbirini tamamlayan metinler şeklinde algılandığını göstermektedir. Akhisârî'nin *Mecâlisü'l-ibrâr*'ında ve diğer eserlerinde yer alan birçok bölüm daha çok bid'atlar, iyiliğe yönlendirip kötülükten sakındırma, regâib ve berât namazları, zikir, cuma hutbelerindeki dualar, cemaatle kılınan namazlardan sonraki tokalaşma, sûfi âyin ve semâ törenleriyle tütün kullanımı gibi konular hakkındadır. Bütün bunlar Kadızâdeliler'le tarikat ehli arasında geçen tartışmaların konusu olup Kâtib Çelebi'nin *Mizânü'l-hakk*'ında ele alınmış, Akhisârî de bu konularda çoğunlukla katı ve yasakçı bir tutum sergilemiştir.

Akhisârî'nin kendisinden sonraki Osmanlı toplumu üzerinde bıraktığı tesirler henüz ortaya çıkarılmamıştır. Buna karşılık onun bilhassa *Mecâlisü'l-ibrâr*'ının Hint alt kıtasını oldukça etkilediği söylenebilir. 1850 yılı civarında bu eserden yapılan uzun alıntılar Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin *İktidâ'ü's-ş-şirâti'l-müstakim* ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *İğâsetü'l-lehân* adlı eserlerinden çeşitli bölümlerle birlikte, Hindu inançlarına reddiye olarak Farsça yazılan ve yanlışlıkla Şah Veliyullah ed-Dihlevî'ye nisbet edilen *el-Belâğu'l-mübîn* başlıklı eserde yer almıştır. Daha sonra Akhisârî'nin eserinin Urduca çevirileri de yapılmıştır.

Eserleri. 1. *Mecâlisü'l-ibrâr ve mesâlikü'l-aşyâr*. Akhisârî'nin en meşhur

ve Kâtib Çelebi'ye göre en son eseri olup (Süllemü'l-vüûl, I, 273) Begavî'ye ait *Mecâlisü's-sünne* gibi kaynaklarda yer alan hadislerden esinlenerek kaleme alınan yüz dinî konuyu içermektedir. Erken tarihli tam yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Yazma Bağışlar, nr. 865; Veliyyüddin Efendi, nr. 1903). Ayrıca tam veya eksik birçok nüshası Türkiye, Arap ülkeleri ve Hindistan'da mevcuttur. *Mecâlisü'l-ibrâr*, 1866 yılı gibi erken bir tarihte Delhi'de Sübhân Bahş eş-Şikârpûrî tarafından Urduca tercümesiyle birlikte müellifi belirtilmeden ve sonu eksik olarak basılmıştır. Bu baskıda dönemin meşhur Hint âlimi Şah Abdülazîz ed-Dihlevî'nin kaleme aldığı bir tebrik ve takdim yazısı bulunmaktadır. *Mecâlisü'l-ibrâr*, 1903 yılında Leknev'de Abdülvelif el-Medresi tarafından *Meñârîhu'l-enzâr* başlığıyla ve Akhisârî'ye nisbet edilerek farklı bir Urduca çeviriyle yine son bölümü eksik halde yayımlanmıştır. 1978'de basılan eserin Urduca çevirisini meşhur Diyûbendî hareketi müftüsü Kifâyetullah Dihlevî yapmıştır ve eserin o zamandan beri baskıların devam etmektedir. Ancak bu çevirinin de aynı şekilde 100. meclisi eksiktir. Eserin 17, 18, 57 ve 58. meclislerini Muhammed b. Abdurrahman Humeyyis el-Mecâlisü'l-erba'a min Mecâlisü'l-ibrâr

adıyla neşretmiş (Riyad 2001), bu neşir Beşir Eryarsoy tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Ahmed er-Rûmî el-Hanefî Akaid Risâleleri: Kabirler, Bid'atler ve Ölümü Hatırlama, İstanbul 2002). **2. Şerhü'd-Dürri'l-yetim fi'l-tecvîd.** Risâlenin çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 189; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 22). **3. Risâle fi'l-akâid.** Müellifin bilinen tek Türkçe eseridir, *Vasiyetnâme* olarak da anılır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1287, vr. 159^b-163^a; nr. 1291, vr. 96^a-110^b; Lâleli, nr. 2404, vr. 78^b-84^b). **4. Risâle fi't-taklîd** (Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 258, vr. 84^b-91^b; Harput, nr. 429, vr. 29^a-37^a; Kılıç Ali Paşa, nr. 1035, vr. 38^b-48^b). **5. Risâle fi enne'n-nübüvve efdâlü mine'l-vilâye** (Süleymaniye Ktp., Harput, nr. 429, vr. 38^a-48^a; Reşid Efendi, nr. 985, vr. 91^a-95^a). **6. Risâle fi beyâni merâtibi'n-nefs ve merâtibi'l-'ibâde ve merâtibi't-tevhîd** (Süleymaniye Ktp., Harput, nr. 429, vr. 93^b-100^a; Reşid Efendi, nr. 985, vr. 110^b-113^b). **7. Risâle fi zikri'l-lisân ve'l-kalb** (Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 258, vr. 99^b-104^a; Harput, nr. 429, vr. 48^b-54^b; Şehid Ali Paşa, nr. 1189, vr. 88^b-94^a). **8. Risâle fi zemmi'l-bid'a** (Süleymaniye Ktp., Harput, nr. 429, vr. 54^b-65^a). Bu risâle üzerine Ali Çelik ta-

rafından bir çalışma yapılmıştır (Ahmed er-Rûmî el-Akhisârî ve Bid'at Risalesi, Eskişehir 2000). **9. Risâle fi'l-bid'ati's-seyyi'e ve ğayri's-seyyi'e** (Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 258, vr. 104^b-109^b; Harput, nr. 429, vr. 158^a-164^b; Reşid Efendi, nr. 985, vr. 83^a-86^a). **10. Risâle fi'r-red 'alâ mekâbiriyye (Reddül-kabriyye)** (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5398, vr. 71^a-86^b; Hafid Efendi, nr. 453, vr. 90^a-117^b; Harput, nr. 429, vr. 100^a-118^b; Kılıç Ali Paşa, nr. 1035, vr. 49^b-68^a). **11. Risâle fi men'it-taşliyye ve't-tarziyye ve't-te'mîn vahte'l-huŧbe** (Süleymaniye Ktp., Harput, nr. 429, vr. 77^b-84^b; Kılıç Ali Paşa, nr. 1035, vr. 69^b-70^a). **12. Risâle fi enne'l-muşâfâha ba'de's-şalavâti'l-hamse bid'atün mekrûha** (Süleymaniye Ktp., Harput, nr. 429, vr. 72^a-73^a; Reîsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1182, vr. 64^b-65^a). **13. Risâle fi ħurmeti'r-raŧş ve'd-deverân** (Süleymaniye Ktp., Harput, nr. 429, vr. 65^a-72^a). **14. Risâle fi ħukmi'd-duħân (Duħâniyye)** (Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 258, vr. 70^b-74^b; Kılıç Ali Paşa, nr. 1035, vr. 31^b-36^b). Bu risâle Yahya Michot tarafından İngilizce'ye çevrilmiş ve geniş bir çalışmayla birlikte yayımlanmıştır (bk. bibl.). Mehmet Emin Müderrisoğlu'nun Akhisârî'ye nisbet ettiği (Akhisarlı Türk Bilginleri ve Eserleri, s. 53) *Deħâ'îku'l-ĥakâ'îk* adlı eser Hindistan'da yaşayan Anadolu sülfi müellif Ahmed-i Rûmî'ye (ö. 750/1349) aittir (DİA, II, 131-132). Akhisârî üzerine Mustafa Şeyh (Mustapha Sheikh) doktora (*Qâdizâdeli Revivalism Reconsidered in Light of Ahmad al-Rûmî al-Aqhisârî's Majâlis al-abrâr*, 2011, St. Cross College), Mustafa Boz yüksek lisans (*Innovation[bid'a] and Puritanism in Ottoman Turkey [16th-17th c.]*, Translation and Analysis of the 18th Chapter of the *Macâlis al-abrâr* of Ahmad Rûmî al-Aqhisârî, 2011, Hartford Seminary) çalışması yapmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed-i Rûmî Akhisârî, *Against Smoking: An Ottoman Manifesto* (nşr. ve trc. Yahya Michot), Oxford 2010; a.mlf., *Akaid Risâleleri: Kabirler, Bid'atler ve Ölümü Hatırlama* (nşr. Muhammed el-Humeyyis, trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 2002; Kâtib Çelebi, *Süllemü'l-vüûl ilâ ŧabaħâti'l-fuħûl* (nşr. Mahmûd Abdülkâdir el-Arnaût – Sâlih Sa'dâvî Sâlih), İstanbul 2010, I, 273; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1590; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *el-Belâġu'l-mûbin fi aĥkâmî rabbi'l-'âlemîn ve ittibâ'i ħâtemi'n-nebiyyîn*, Lahore 1302; Sübhân Bahş eş-Şikârpûrî, *Ĥazinetü'l-esrâr tercemetü Mecâlisü'l-ibrâr*, Delhi 1283; Abdülvelif el-Medrasî, *Meñârîhu'l-enzâr tercemetü Mecâlisü'l-ibrâr*, Leknev 1321; *Hediyetü'l-'ârîfin*, I, 157; Mehmet Emin Müderrisoğlu, *Akhisarlı Türk Büyüklüğü ve Eserleri*, İzmir 1956, s. 53; Osmanlı

Ahmed-i Rûmî Akhisârî'nin *Mecâlisü'l-ibrâr ve mesâlikü'l-ahyâr* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 865)

Müellifleri, I, 26; M. Gaborieau, "A Nineteenth-Century Indian 'Wahhabi' Tract Against the Cult of Muslim Saints: Al-Balâgh al-Mubîn", *Muslim Shrines in India: Their Character, History and Significance* (ed. Christian W. Troll), Delhi 1992, s. 198-239; *Türkisches Biographisches Archiv: Turkish Biographical Archive* (ed. J. Sauer), München 1999, XIII, 52-59; Ali Çelik, *Ahmed er-Rûmî el-Akhisârî ve Bid'at Risâlesi*, Eskişehir 2000; Yahya Michot, "Kâtip Çelebi Dönemi: Ahmed el-Rumi el-Akhisârî'nin *Mecâlisü'l-Ebrâr*'ında Osmanlı Toplumuna Üzerine Bazı Düşünceler", *Vefatının 350. Yılında Kâtip Çelebi* (ed. Said Öztürk), İstanbul 2007, s. 65-76; a.mlf., *L'opium et le café*, Paris-Beirut 2008, s. 51-61; Mustapha Sheikh, *Qādîzâdeli Revivalism Reconsidered in Light of Ahmad al-Rûmî al-Akhisârî's Macâlis al-abrâr* (doktora tezi, 2011), St. Cross College; Mustafa Boz, *Innovation (bid'a) and Puritanism in Ottoman Turkey (16th-17th c.): Translation and Analysis of the 18th Chapter of the Macâlis al-abrâr of Ahmad Rûmî al-Akhisârî* (yüksek lisans tezi, 2011), Hartford Seminary; Tahsin Yazıcı, "Ahmed-i Rûmî", *DİA*, II, 131-132.

